

Bogdan Brzuszek

Rok św. Bonawentury w świecie i w Polsce : w 700 rocznicę śmierci

Studia Theologica Varsaviensia 13/2, 173-185

1975

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

BOGDAN BRZUSZEK

ROK ŚW. BONAVENTURY W ŚWIECIE I W POLSCE (w 700 rocznicę śmierci)

W roku 1974 świat katolicki uczcił 700 rocznicę śmierci dwu wielkich teologów i Doktorów Kościoła złotego okresu scholastyki: dominikanina św. Tomasa z Akwinu, zmarłego 7 marca 1274 r. w Fossanova, oraz franciszkanina, św. Bonawentury, biskupa i kardynała, który zmarł z 14 na 15 lipca tegoż roku w Lyonie. Obchodzono również siedemsetlecie Soboru Powszechnego Lyonńskiego II, który odbył się między 7 maja a 17 lipca 1274 roku. Z racji tych rocznic papież Paweł VI wystosował specjalne listy. Jeden z nich, zaczynający się od słów *Scientia et virtute*, poświęcił św. Bonawenturze, adresując go do generałów trzech rodzin zakonu franciszkańskiego¹; drugi *Lugduni, in urbe Galiae*, adresowany do kard. J. Willebrandsa, przewodniczącego Sekretariatu do Spraw Jedności Chrześcijan, przypominał wydarzenia i ludzi Soboru Lyonńskiego II². W wielu krajach świata zorganizowane zostały akademie, uroczystości liturgiczne, zjazdy, sympozja i kongresy naukowe poświęcone tym wielkim postaciom i soborowi. Ukazało się też wiele publikacji okolicznościowych i naukowych, podsumowujących dotychczasowy stan badań nad życiem i dziełami obu Doktorów oraz ukazujących wpływ i aktualne wartości ich myśli filozoficzno-teologicznej.

Św. Bonawenturę, wieloletniego generała zakonu i drugiego założyciela, czcili zakony franciszkańskie, ogłaszając rok bonawenturiański (14 III 1974 — 16 III 1975). Instytut naukowy i wydawniczy, Kolegium św. Bonawentury w Quarachi (obecnie w Grottaferrata), który w latach 1882—1902 wydał krytycznie *Opera omnia* swego patrona, uczcił siedemsetlecie jego śmierci pięciotomowym dziełem zbiorowym pt. *S. Bonawentura 1274—1974*,

¹ L'Osservatore Romano 114 (1974) nr 176 s. 1 n. (List z dnia 15 VII 1974 r.).

² Tamże, nr 242 s. 1 n. (List z dnia 5 X 1974 r.).

Grottaferrata 1974. Doborowy zespół znawców z całego świata ukazuje w nim św. Bonawenturę jako człowieka, zakonnika, generała zakonu i kardynała Kościoła oraz jego naukę na tle epoki. Ostatni, 5-ty tom zawiera bibliografię bonawenturiańską z lat 1850—1973, w tym również i polską, podaną przez pracownika Instytutu Historycznego Kapucynów w Rzymie, o. J. C y g a n a. Na szczególną uwagę zasługują jednak kongresy i sympozja naukowe. Zanim się ukażą akta, których wydanie zapowiedzieli organizatorzy, warto się zapoznać z przebiegiem i tematyką przy najmniej ważniejszych imprez.

I

Rok św. Bonawentury został otwarty uroczystą akademią w auli Uniwersytetu św. Antoniego w Rzymie, zorganizowaną przez wszystkie tamtejsze wyższe instytuty naukowe zakonów franciszkańskich, podczas której zostały wygłoszone trzy referaty: *Duch i postannictwo zakonu franciszkańskiego według św. Bonawentury* (L. da Aspurz OFM Cap.), *Nauka franciszkańska św. Bonawentury* (A. Pompei OFM Conv.), *Działalność św. Bonawentury w służbie Kościoła* (G. Bougerol OFM).

W Centrum Studiów Bonawenturiańskich w Bagnoregio, rodzinnej miejscowości Świętego, w ramach całorocznych obchodów o charakterze kościelnym i ogólnokulturalnym, zorganizowany został XXII z kolei doroczny zjazd naukowy. O. G. Bougerol mówił na temat *Św. Bonawentura a ludzie kultury naszych czasów*. Prof. P. Prini przedstawił „*Ars aeterna*” u Bonawentury. Prof. Silvana di Matia zapoznała z „*Sermones de S. Francisco*” św. Bonawentury. O. A. Pompei rozwinął zagadnienie *Teologia historii zbawienia u św. Bonawentury*. Prof. P. Smiraglia omówił temat *Św. Bonawentura a problem kultury humanistycznej w formacji zakonnej*. Zapoznano się także z publikacją pt. *San Bonaventura* pióra prof. Zofii Vanni Rovighi, opublikowaną przez Centrum (Bagnoregio 1974).

II

Siedemsetlecie śmierci św. Bonawentury obchodzone było też na kontynencie amerykańskim. W dniach 31 III—5 IV 1974 r. Siena College w Loudonville, N. Y., zorganizowało uroczystości liturgiczne i naukowe. W referatach, panelach i seminariach omawiano postać Świętego, jego stosunek do zakonu św. Franciszka i problem franciszkanizmu w kulturze.

Uroczystości obchodził 700-lecie swego patrona St. Bonaventure University w Nowym Jorku. W dniach od 12 do 15 VII 1974 r. poruszono szereg aktualnych zagadnień, jak: *W kierunku filozofii wychowania w duchu św. Bonawentury* (Z. Hayes OFM), *Naśladowanie Chrystusa według św. Bonawentury* (I. Brady OFM), *Pogląd na dzieła św. Bonawentury* (I. Brady), *Ekumenizm w Kościołach Katolickich, Melchickim i Greckim* (bp. J. Tawil).

Franciszkanie meksykańscy zorganizowali kongres poświęcony Doktorowi Serafickiemu w stolicy kraju (16—18 VII 1974 r.). Rozważano zagadnienia: *Miłość według św. Bonawentury* (E. Chavet); *Problem iluminizmu u św. Bonawentury* (M. A. Zarco) oraz *Wartość doktryny św. Bonawentury w rozwiązywaniu współczesnych nam zagadnień* (A. R. Ponce). W ostatnim dniu kongresu prowincjałowie trzech prowincji franciszkańskich w Meksyku w dyskusji panelowej zajęli się tematami o charakterze praktycznym: wpływy św. Bonawentury na epokę i zakon oraz sprawiedliwość i autorytet według Doktora Serafickiego.

Franciszkanie kanadyjscy w Montrealu zorganizowali dni bonawenturiańskie (11—13 X 1974). W pierwszym dniu, prowadzonym przez Akademię Nauk Politycznych i Moralnych przy współpracy Instytutu Studiów nad Średniowieczem w Montrealu i Toronto, wysłuchano szeregu prelekcji naukowych, odsłonięto tablicę ku czci mediewisty, E. Longpré OFM, zmarłego przed kilkunastu laty, oraz zwiedzano wystawę poświęconą św. Bonawenturze. W drugim dniu sympozjum, zorganizowanym w formie rekolekcji, zapoznawano się z tekstami ascetycznymi i mistycznymi św. Bonawentury. Trzeci dzień był dniem ekumenicznym, na który się złożyły uroczystości liturgiczne i spotkanie bratnie przedstawicieli różnych Kościołów. Wspomniano wydarzenia ekumeniczne, jakie miały miejsce podczas soboru w Lyonie przed śmiercią św. Bonawentury.

Podobne uroczystości odbyły się w Chicago i innych ośrodkach zakonnych i naukowych. Cztili również drugiego założyciela zakonu liczni franciszkanie w Brazylii i pozostałych krajach Ameryki Południowej.

III

Na szczególną uwagę zasługują kongresy o charakterze naukowym, które są odzwierciedleniem stanu badań nad Bonawenturą oraz ukazują aktualność osoby i dzieła Doktora Kościoła. Takimi były kongresy i sympozja w Zagrzebiu, w Münster, w Padwie,

w Rzymie i w Krakowie. Ważnym wydarzeniem było również międzynarodowe kolokwium w Lyonie i Paryżu poświęcone Soborowi Lyońskiemu, św. Bonawenturze i św. Tomaszowi z Akwinu.

Kongres w Zagrzebiu miał charakter wybitnie krajowy, co zaznaczyło się szczególnie w doborze referentów. Organizatorami były wszystkie prowincje czterech rodzin franciszkańskich w Jugosławii: franciszkanów, franciszkanów konwentualnych, kapucynów i trzeciego zakonu regularnego. W ciągu trzech dni (9—11 września 1974) wygłoszonych zostało kilkanaście referatów i komunikatów naukowych.

W pierwszym dniu podczas przedpołudniowej sesji plenarnej omówiono tematy: T. Šagi-Bunić OFM^{Cap.}, dziekan Wydz. Teol. w Zagrzebiu, — *Św. Bonawentura i zjednoczenie chrześcijan na Soborze Lyońskim II*, L. Rupčić OFM — *Św. Bonawentura jako komentator Pisma Św.*, B. Filinić OFM^{Conv.} — *Praca przygotowawcza papieża Mikołaja IV do II Soboru Lyońskiego*. W godzinach popołudniowych I. Fuček SJ wygłosił referat porównawczy *Człowieczeństwo Jezusa Chrystusa według św. Bonawentury i św. Ignacego Loyoli*, ks. V. Bajsić mówił o *Naturze wolności i jej skutkach*, A. Badurina TOR zdał relację z przeprowadzonej ankiety na temat ikonografii bonawenturiańskiej w Jugosławii, a w referacie *Motywy naszej religijnej sztuki* omówił 50 obrazów Serafickiego Doktora.

W dniu 10 września obrady toczyły się w dwóch sekcjach. W sekcji A dyskutowano nad referatami: ks. A. Kusića ze Splitu — *Itinerarium mentis in Deum*, M. Belića SJ — *Tajemnica poznania naturalnego* oraz S. Anića OFM — *Pojęcie człowieka i jego godność*. W sekcji zaś B ks. M. Valković zajął się pojęciem miłości u św. Bonawentury i św. Tomasza, a O. M. Vovk OFM ideałem franciszkańskiego życia. Interesujące były prelekcje: M. Sikića OFM *Bonawenturiański wykład religijnego doświadczenia św. Franciszka* i D. Lasića *Chrześcijańska doskonałość według św. Bonawentury*. Tegoż dnia na sesji plenarnej zapoznano się z trzema referatami: B. Duda OFM — *Natura i cel teologii*, T. Vereš OP — *Filozofia w teologii*, A. Matanić OFM, prof. Uniwersytetu św. Antoniego w Rzymie — *Różnica pomiędzy wiernymi i jedność doskonałości chrześcijańskiej*.

W ostatnim dniu kongresu wygłoszono referaty: L. Markešić OFM — *Nauka św. Bonawentury o Kościele*, N. Rošćić OFM^{Conv.} — *Miejsce sakramentów w życiu Kościoła*, M. Mandac OFM — *Biblijne podstawy nauki św. Bonawentury o chrzcie*.

Po południu omówiono tematy: H. Borak OFM^{Cap.}, — *Teologiczna interpretacja życia politycznego*, M. Benedik OFM^{Cap.}, *Teologia historii*, M. Brlek OFM, profesor z Rzymu — *Znaczenie Bonawentury dla prawa i historii prawa*³.

IV

Niemal równocześnie (10—12 IX 1974 r.) odbył się kongres w Münster w RFN. Na kongresie tym wygłoszono 19 z 21 zaplanowanych referatów. Według relacji uczestników, o. I. Zielińskiego OFMConv. i o. N. Szojdy OFM, kongres był na wysokim poziomie organizacyjnym i naukowym. Referaty były zwięzłe, 40- i 20- minutowe, dużo natomiast czasu poświęcano na dyskusje i rozmowy.

Kongres otworzył w imieniu niemieckiej Akademii Franciszkańskiej T. Maumeister OFM. Referat wprowadzający wygłosił A. Epping pt. *Sapientia seraphica*. Następnie rozpoczęły pracę trzy grupy. W grupie I R. Wagner OFM mówił nt. *Pojęcie Boga u św. Bonawentury*, a J. B. Auer zajął się wybranymi zagadnieniami z komentarza do *Sentencji* (d. 29 a. un. qu. 2 ad 6). W grupie II R. Macken OFM z Lowanium miał wykład pt. *Materia pierwsza według Bonawentury*, zaś A. Huning omówił *Problem wartości moralnych u św. Bonawentury*. W grupie III wystąpili: H. M. Thomas, *Idee „Lignum vitae” u generacji po św. Bonawenturze* i U. Smeets OFM, *Ikonaografia św. Bonawentury w sztuce niderlandzkiej*. W godzinach popołudniowych wysłuchano referatu A. Gerkena OFM, docenta teologii dogm. w Münster, pt. *Bonawentura i Heidegger — porównanie*.

W drugim dniu obrady toczyły się znowu w trzech grupach. Dominowała tematyka teologiczna. W I grupie V. Veith OFM^{Cap.} mówił nt. *Jeżus Chrystus jako droga według Bonawentury*, a L. Staud OFM, *Narodziny Chrystusa z Dziewicy Maryi („de nativitate in utero”) według pism św. Bonawentury*. W grupie II omówiono zagadnienia: E. Buytaert z Lowanium — *Sakramenty według św. Bonawentury*, L. Hödl z Bochum — *Autorytet nauki papieskiej w dyskusji pomiędzy mendykantami a Janem de Polliaco* i wreszcie J. Schlageter — *Geneza doktryny o nieomyślności. Stosunek do autorytetu nauczycielskiego papieża od Bonawentury do Ockhama*. W grupie III mówili: C. A.

³ Informacji o kongresie w Zagrzebiu udzielili o. B. Duda OFM i o. S. Ańić OFM, a o imprezach amerykańskich o. Z. Styś z Rzymu.

Lückerath — *Podstawy duchowości i organizacji minorytów w rozbieżnościach XIII w.*, a J. Einhorn — *Podpora upadających. Sen Inocentego o waleniu się bazyliki laterańskiej u św. Bonawentury. Geneza i rozwój w świetle historii literatury i historii sztuki* (referat z przeżyciami). Po południu na sesji plenarnej G. Steer odczytał swój referat nt. *Terminologia „Breviloquium” w średniowiecznym języku niemieckim.*

W ostatnim dniu zostały wygłoszone dwa referaty: W. Nysen — *Kontemplacja jako stopień poznania według św. Bonawentury* i M. Mückschhoff — *Wpływ Bonawentury na mistykę niemiecką.* Kongres zamknęła prelekcja O. H. Schallicka pt. *Co ma do powiedzenia Bonawentura w dzisiejszej teologii?*

V

Interesujące było sympozjum poświęcone duchowości bonawenturiańskiej, zorganizowane przez Wspólne Studium Teologiczne Franciszkanów w Wenecji przy współpracy Uniwersytetu w Padwie. Sympozjum odbyło się w Padwie w dniach od 15 do 18 IX 1974 r.

Prace padewskiego sympozjum rozpoczęły się referatem O. G. Bourgerola OFM, przewodniczącego międzynarodowej komisji obchodów bonawenturiańskich, który omówił *Duchowy aspekt spekulacji bonawenturiańskiej.* B. Calati, profesor duchowości na Wydziale Teologicznym św. Anzelma w Rzymie, w referacie *Duchowość przedbonawenturiańska w relacji do św. Bonawentury* przedstawił wpływy wielkich ojców pustelników i tradycji monastycznej, zwłaszcza Grzegorza W., na św. Bonawenturę. Prof. Silvana di Spirito (Rzym) w prelekcji nt. *św. Franciszek i św. Bonawentura: podobieństwa i różnice, wpływy i kontrasty* zajęła się osobowością Doktora Serafickiego i jego stosunkiem do ideałów franciszkańskich.

Następnego dnia wygłoszono siedem referatów, w których analizowano doktrynę bonawenturiańską. O. E. Bettoni OFM, profesor historii średniowiecznej na Kat. Uniwersytecie w Mediolanie ukazał *Podstawy egzemplaryzmu bonawenturiańskiego,* C. Cabbalero OFM Cap. z Salamanki mówił o *Wytocznych pedagogiczno-duchowych w „Sex alis Seraphim”,* G. Bourgerol przedstawił *Oryginalność „Itinerarium Mentis in Deum” i jego wpływ na duchowość swego wieku,* prof. P. Vignaux z Instytutu Wiedzy Religijnej przy Sorbonie w Paryżu mówił o *Chrystocentry-*

źmie św. Bonawentury i problemie filozofii religii, A. Solignac SJ zaś o *Obrazie Boga w duchowości św. Bonawentury*. Powtórzył też swój referat z Münster ks. W. Nyssen. Prof. R. Lazzarini z Bolonii naświetlił zagadnienie: „*Status vitae*” i *filozofia w myśli św. Bonawentury*.

W trzecim dniu obrad zajęto się oddziaływaniem św. Bonawentury i losami jego nauki. Poruszono następujące tematy: *Wpływ duchowości bonawenturiańskiej na życie franciszkańskie w XIII w.* (A. Ghinato OFM), *Ślady bonawenturiańskie w tekstach duchowości Braci Sług N.M.P.* (D. Montagna OSM), *Observacje i spostrzeżenia na temat tekstu spopularyzowanego w XIV w. „Meditationes vitae Christi”* (G. Varanini), *Św. Bonawentura i problem wolności a instytucjonalizacja zakonu franciszkańskiego* (L. Pellegrini OFMCap.), *Bonawenturiańskie pojęcie ubóstwa* (S. Buscaroli), *Miejsce św. Bonawentury w duchowości XIII w.* (A. Blasucci OFMonv.), *Miejsce św. Bonawentury w bibliografii duchowości hiszpańskiej* (I. Vasquez OFM), *Duchowość chrystocentryczna św. Bonawentury i jej wpływ na św. Teresę z Awila* (M. de Zamayon OFMCap.) oraz *Aspekt liturgiczny bonawenturiańskiej wizji świata* (C. del Zotto). Poza programem prof. G. Zappitello z Uniw. w Bolonii wygłosił referat pt. *Św. Bonawentura a doktryna Averroesa o intelekcie. Implikacje teologiczne i filozoficzne*. Po opublikowaniu akt symposium będzie można się zapoznać z referatem C. H. Carmo do Silva z Lizbony pt. *Poprzednik doświadczenia mistycznego bonawenturiańskiego: mistyka św. Antoniego z Lizbony, zw. Padewskim*.

W ostatnim dniu symposium wysłuchano czterech referatów: prof. G. Cracco — *Duchowość „miejska” u św. Bonawentury*, prof. G. Fedelato — *Franciszkanie na Wschodzie podczas generalatu św. Bonawentury*, prof. R. Rusconi — *„Mowa o św. Bonawenturze” Roberta Caracciolo da Lecce (1482)*. Symposium zakończył referat prof. P. Brezzi (Uniw. Rzymski) pt. *Duchowość bonawenturiańska w świetle siedmiu stuleci*.

Ponadto w aktach symposium wydrukowane będą referaty: W. Detloffa, dyrektora Instytutu Grabmanna w Monachium, na temat chrystocentryzmu św. Bonawentury, A. Gerkena porównujący Heideggera i Bonawenturę, Barata-Moura o alienacji według św. Augustyna i św. Bonawentury oraz Malguti'ego pt. *Filozofia rozpaczy przypisywana Bonawenturze*⁴.

⁴ Szczegółowych informacji o przebiegu symposium padewskiego udzielił mi organizator, o. G. Zoppetti z Wenecji.

VI

Centralnym wydarzeniem roku św. Bonawentury był międzynarodowy kongres rzymski pod hasłem *Św. Bonaventura, mistrz życia franciszkańskiego i mądrości chrześcijańskiej*, zorganizowany przez cztery wyższe uczelnie i instytuty naukowe franciszkańskie w Rzymie: Papieski Uniwersytet Antonianum, Papieski Wydział Teologiczny św. Bonawentury, Kolegium św. Bonawentury z Quaracchi-Grottaferrata oraz Instytut Historyczny Kapucynów. Kongres odbył się pod patronatem przełożonych czterech rodzin franciszkańskich w auli Pap. Wydz. Teol. oo. franciszkanów konwentualnych (E.U.R.) w dniach 19—26 IX 1974 r.

Otwarcia kongresu dokonał w obecności najwyższych przełożonych zakonów franciszkańskich, dostojników Kościoła i wielu gości, generał franciszkanów konwentualnych, o. V. B o m m a r c o. Wykład inauguracyjny o roli myśli bonawenturiańskiej w historii doktryn chrześcijańskich wygłosił kard. G. M. G a r r o n e. Następnie o. I. B r a d y OFM rozwinął temat *Autentyczność pism św. Bonawentury dotyczących zakonu franciszkańskiego*.

Pierwsza część kongresu, zatytułowana *Św. Bonaventura w dziejach zakonu franciszkańskiego*, rozpoczęła się nazajutrz sesją plenarną, na którą się złożyły następujące referaty: A. Q u a l i a OFM — *Św. Bonaventura a tradycja historiograficzna reguły franciszkańskiej*, L. P e l l e g r i n i OFMCap. — *Konwenty miejskie i wiejskie*, M. B r l e k OFM — *Św. Bonaventura a studia w zakonie franciszkańskim*, G. O d o a r d i OFMConv. — *Rozwój instytucjonalny zakonu skodyfikowany i broniony przez św. Bonawenturę*. Potem wysłuchano szeregu komunikatów: franciszkanizm A. Dantego i św. Bonawentury; obecność Bonawentury w Viterbo i jego wpływ na odbyte tam konklawe (1268—1271); św. Franciszek w interpretacji Bonawentury; Bonaventura w historiografii franciszkańskiej XIII—XVIII w.; pojęcie własności kościelnej u Dantego a franciszkanie.

W trzecim dniu wygłoszono referaty: L. d i F o n z o OFMConv. — *Proces kanonizacyjny Bonawentury z Bagnoregio (1474—1482)*, S. d a C a m p a g n o l a OFMCap. — *Źródła i kroniki franciszkańskie w procesach kanonizacyjnych św. Bonawentury*, M. d' A l t r i OFMCap. — *Św. Bonaventura wobec herezji i inkwizycji*, G. A n d r e o z z i TOR — *Św. Bonaventura a Zakon Pokuty*. W ramach komunikatów prof. W. K ö l m e l z Uniw. w Monachium omówił pojęcie *labor i paupertas* u św. Bonawentury, a prof. L. P o t e s t à z Kat. Uniw. w Mediolanie naświetliła temat *Św. Bonaventura w „Arbor Vitae Crucifixae Jesu”*

Ubertino da Casale. Z innymi komunikatami będzie można zapoznać się w aktach kongresu. Obrady dwu pierwszych dni podsumował przełożony generalny trzeciego zakonu regularnego, o. L. S e c o n d o.

22 IX rozpoczęła się druga część kongresu pt. *Wkład naukowy św. Bonawentury*. Wykład wprowadzający wygłosił generał oo. kapucynów, o. P. R y w a l s k i, Szwajcar polskiego pochodzenia, który mówił m. in. o bonawenturianiźmie w zakonie kapucynów. Następnie kard. A. L u c i a n i, patriarcha Wenecji, przedstawił temat *Św. Bonawentura — chrześcijanom XX w.* Jako ostatni zabrał głos profesor Uniw. Rzymskiego, P. P r i n i, który mówił o *Filozofowaniu we wierze według św. Bonawentury*. W części artystycznej programu wystąpił japoński skrzypek, Takaya U r a k a w a, który wykonał dwa utwory J. S. Bacha.

W następnych czterech dniach prace kongresu odbywały się na sesjach plenarnych i w czterech grupach tematycznych. 23 IX na sesji plenarnej wygłoszone były referaty: P. V i g n a u x, dyrektor Ecole Hautes Etudes w Paryżu, *Uwarunkowania historyczne myśli św. Bonawentury: chrystocentryzm, eschatologia i kultura filozoficzna*; G. B o n a f e d e, profesor Uniw. w Palermo, *Aktualność myśli bonawenturiańskiej*; R. B e l v e d e r i, profesor i dyrektor Instytutu Nauk Historycznych Uniw. w Genui, *Św. Bonawentura w siedemsetlecie śmierci: propozycje i poszukiwania*, W. D e t t l o f f, *Teologia franciszkańska św. Bonawentury*.

W grupie A zastanawiano się nad źródłami nauki Doktora Serafickiego. Prof. R. A b u - S h a n a b z Florydy przedstawił temat *Al-Ghazali i św. Bonawentura*. L. E l d e r s, profesor *Angelicum* w Rzymie, mówił o *Arystoletliźmie św. Bonawentury*. W inne komunikaty poświęcone były problemowi poznania istnienia Boga i teorii poznania u św. Bonawentury i św. Tomasza. W grupie B pod przewodnictwem prof. E. C o u s i n s a z USA tematem komunikatów była teologia Boga w Trójcy jedyne go św. Bonawentury oraz chrystologia bonawenturiańska i jej wartości dla współczesnego ekumenizmu. Grupa C zapoznała się z wypowiedziami specjalistów na tematy: *Św. Bonawentura: pomiędzy arystotelizmem a augustynizmem* (J. O r o z - R e t a z Salamanki) oraz *Źródła patrystyczne św. Bonawentury* (A. S i a c l a r i z Parmy). Następne wypowiedzi dotyczyły: wpływów św. Bonawentury na kaznodziejstwo św. Bernardyna ze Sieny (M. B e r t a g n a) jak również na pisma ascetyczne św. Karola z Sezze (M. S b a r d e l l a), recepcji dzieł i wpływów Bonawentury w Hiszpanii (I. V a s q u e z) oraz redukcji bonawenturiańskiej i husserlowskiej

(R. Russo). Grupa D wysłuchała komunikatów na różne tematy, jak antropologia, Eucharystia i in.

Sesja plenarna 24 IX poświęcona była problemom poznania Boga i zbawienia. Prof. A. E. Moutsopoulos z Aten wygłosił referat *Filozofia św. Bonawentury we współczesnej myśli greckiej*, prof. Tina Manfredini z Bolonii mówiła o *Uwarunkowaniach znaczenia języka teologicznego św. Bonawentury*, prof. E. Bettoni z Kat. Uniw. w Mediolanie przedstawił „*Colligantia naturalis*” u św. Bonawentury. W komunikatach zamierzano zająć się problemem wpływów, podobieństw i różnic pomiędzy Bonawenturą a Dunsem Szkotem, Descartesem, Rosminim oraz myślą współczesną, problemami antropologii, prawa naturalnego i norm moralnych, rozumu i wiary, prawdy i nowego odczytania *Itinerarium*, relacjami pomiędzy sztuką a teologią, wiedzą i prawdą oraz wolną wolą jako podstawą godności człowieka. Program ten zrealizowany został tylko w części, z powodu wizyty papieża Pawła VI w auli kongresu. Po krótkiej ceremonii przywitania papież wygłosił do uczestników kongresu i gości 20-minutowe przemówienie w języku łacińskim. Nawiązując do dzieła św. Bonawentury *Itinerarium mentis in Deum* wskazał na aktualność jego osoby i nauki dla współczesnego człowieka⁵.

Przedmiotem referatów wygłoszonych 25 IX była antropologia. Prof. C. Fabro z Perugii mówił o *Wolności według św. Bonawentury*, prof. G. Morra z Macerata wygłosił referat pt. *Teoformizm a antropologia*, C. Bérubé OFM Cap. przedstawił *Nauki humanistyczne według św. Bonawentury*. W komunikatach poruszono tematy: E. Riviera de Ventosa, *Trzy wizje historii: Joachima da Fiore, Bonawentury i Hegla*; C. Gneo, *Historycyzm św. Bonawentury*. Inne komunikaty dotyczyły zagadnienia poznania Boga, natury i nadnatury oraz człowieka i łaski.

W ostatnim dniu kongresu wygłoszono referaty o tematyce moralnej: F. Delhaye z Lowanium, *Kryteria aktu uczciwego chrześcijanina według Bonawentury*; prof. G. Uscatescu z Madrytu, *Teoria wartości św. Bonawentury*; prof. J. Châtillon z Inst. Kat. w Paryżu, *Prymat miłości w teologii św. Bonawentury*; prof. A. Matanic OFM z Rzymu, „*Beatitudo in unitate*”: *refleksje o szczęśliwości człowieka w świetle nauki Doktora Serafickiego*.

Aktu zamknięcia kongresu dokonał generał franciszkanów, o. K. Koser OFM. Następnie zabrał głos przewodniczący mię-

⁵ Sprawozdanie z tej wizyty zamieściło L'Osservatore Romano 114 (1974) nr 221 s. 1. (teksty przemówień papieża oraz generała franciszkanów konwentualnych).

dzynarodowej komisji roku bonawenturiańskiego, o. G. Bougerol, który podsumowując ośmiodniowe prace kongresu powiedział m. in., że św. Bonawentura w swoim życiu, rządach zakonem i myśli teologicznej był autentycznie wierny św. Franciszkowi. O. A. Pompei, sekretarz kongresu, wysunął szereg propozycji, dotyczących opracowania wyczerpującego leksykonu bonawenturiańskiego, nowego wydania dzieł św. Bonawentury i kontynuowania prac w duchu kongresu.

Ogólnie można powiedzieć, że kongres rzymski był pod względem naukowym imprezą udaną, choć dało się zauważyć szereg niedociągnięć organizacyjnych. Uderzała też stosunkowo niewielka liczba uczestników. Należy również żałować, że udział Polaków był niewielki i tylko bierny.

Dla całości obrazu warto wspomnieć o zorganizowanej w Bibliotece Watykańskiej wystawie dzieł św. Tomasza i św. Bonawentury, które się znajdują w tejże Bibliotece⁶.

VII

Św. Bonawenturę w siedemsetną rocznicę śmierci uczciła również Francja. Narodowe Centrum Badań Naukowych w Paryżu przy współpracy specjalnych komitetów w Paryżu i Lyonie przygotowało międzynarodowe kolokwium na temat Soboru Lyonskiego i śmierci dwu wielkich teologów Sorbony, św. Tomasza z Akwinu i św. Bonawentury. Kolokwium to odbyło się w Lyonie (30 IX — 1 X 1974) i Paryżu (2—5 X).

W Lyonie J. G. Bougerol wygłosił referat pt. *Rola św. Bonawentury na Soborze Lyonskim*. W Paryżu natomiast podano szereg komunikatów, m. in.: *Poszukiwania metody porównania tekstów Tomasza i Bonawentury* (P. Tombeur); *Wizja świata według św. Bonawentury* (S. Vanni-Rovighi); *Przyjaciele: św. Tomasz i św. Bonawentura* (J. G. Bougerol); „*Status questionis*” na temat narzędzi i techniki pracy św. Tomasza i św. Bonawentury (J. Gondras). Odnotować należy również wystąpienie prof. J. Kłoczowskiego z KUL pt. *Problemy Europy środkowo-wschodniej i Sobór Lyonski II*. Ponadto w Lyonie czynna była wystawa *Kościół Lyonski w XIII w.*, a w Paryżu *Życie uniwersyteckie w Paryżu w XIII w.* Kolokwium zakończone

⁶ Biblioteka wydała wspaniały katalog pt. *San Tomaso e San Bonaventura nella Biblioteca Vaticana*, Roma 1974 ss. 125, 3 nlb., 34 tabl.

zostało w gmachu Sorbony 5 X 1974 r., gdzie m. in. A. Vaucherz mówił nt. *Kanonizacje św. Tomasza i św. Bonawentury: dlaczego w dwa wieki później?*⁷.

VIII

W Polsce osiem prowincji franciszkańskich zorganizowało w klasztorze franciszkanów konwentualnych w Krakowie w dniach 18—23 XI 1974 r. wykłady o św. Bonawenturze i symposium bonawenturiańskie.

Na wykłady (18—20 XI) złożyło się szereg referatów. Trzy z nich było poświęconych życiu i działalności Doktora Serafickiego: *Chronologia życia* (D. Korta OFMConv.); *II założyciel zakonu* (A. Żynel OFMConv.); *Na II Soborze Lyonskim* (Z. Pięta OFMConv.). Dalsze wystąpienia przybliżyły jego filozofię i teologię: *Problem filozofii* (E. I. Zieliński OFMConv.); *Problem filozoficznych uzasadnień istnienia Boga* (S. Kowalczyk OFMConv.); *Wolność* (N. Szojda OFM); *Sumienie* (M. Lisowski OFMConv.); *Elementy antropologii* (C. Niezgoda OFMConv.). W ostatnim dniu wystąpił C. Bérubé OFMConv. z Instytutu Historycznego w Rzymie, który mówił na temat *Filozofia chrześcijańska według św. Bonawentury i Rogera Bacona*. Ponadto S. Kafel OFMConv. wprowadził słuchaczy w eklezjologię św. Bonawentury, a L. Rawalski OFMConv. mówił o mądrości według tego świętego. Cykl został zamknięty referatem F. Piętki OFMConv. *Z historii bonawenturianizmu*.

Druga część imprezy krakowskiej (21—23 XI) rozpoczęła się uroczystą Mszą św. koncelebrowaną przez prowincjałów pod przewodnictwem kard. K. Wojtyły. Pierwszy dzień poświęcony był filozofii św. Bonawentury. Referaty wygłosili: J. G. Bougerol OFM z Kolegium św. Bonawentury w Grottaferrata pod Rzymem, *Św. Bonawentura — wiedza i teologia*; F. Van Steenberghe z Lowanium, *Arystotelizm i augustynizm w filozofii św. Bonawentury*; prof. W. Stróżewski, „*Imago*” i „*ars*” w estetyce św. Bonawentury. W dniu następnym C. Napiórkowski OFMConv. wygłosił prelekcję na temat chrystocentryzmu, A. Pompei, profesor i b. rektor Wydziału Teologicznego oo. franciszkanów konwentualnych w Rzymie, mówił o związkach sakramentów z Kościołem, a prof. M. Gogacz z Warszawy o *Apopatyce jako metodzie analizy doświadczenia mistycznego*.

⁷ Wiadomość o kolokwium w Lyonie i Paryżu posiadam od p. dr. K. Wójcika z Lublina i o. J. Nowakowskiego z Paryża.

W ostatnim dniu sympozjum prof. S. Swieżawski z KUL miał referat pt. *Wpływ św. Bonawentury na myśl XV wieku*. Po nim prof. J. Kłoczowski mówił o sytuacji zakonu franciszkańskiego w ogóle, a szczególnie na ziemiach polskich za czasów generalatu św. Bonawentury. Następnie podano krótkie komunikaty: ks. dr E. Ozorowski z ATK — o myśli Bonawenturiańskiej w eklezjologii polskiego bernardyna, Poznańczyka; dr K. Wójcik — o rękopisach dzieł Bonawentury na Uniwersytecie Krakowskim; o. dr J. Kopeć, pasjonista — o recepcji oficjum męki Pańskiej w Polsce; mgr H. Wegner — o ikonografii bonawenturiańskiej w Polsce; doc. Z. Włodek — o wynikach własnych badań nad komentarzami do *Sentencji* Piotra Lombarda, wykładanymi w Krakowie; o. B. Brzuszek OFM — o recepcji pism św. Bonawentury w Polsce na przestrzeni wieków. Ostatnim komunikatem była wypowiedź o. dr. H. Bałżkiewicza OFM, który zreferował swoje badania na temat szkoły franciszkańskiej w Polsce.

W czasie sympozjum czynna była w krużgankach klasztoru wystawa *Św. Bonawentura (1274—1974)*, zorganizowana przez Biblioteką KUL (wystawa ta była również eksponowana w styczniu i lutym 1975 r. w gmachu głównym KUL w Lublinie). Wieczorem w klasztorach franciszkańskich w Krakowie zostały odprawione uroczyste Msze św. z kazaniem o św. Bonawenturze: 21 XI w kościele bernardynów, 22 — u franciszkanów reformatorów, 23 — u kapucynów, 24 — w kościele franciszkanów konwentalnych, gdzie nastąpiło zamknięcie obchodów rocznicowych.